

MATERIJALNO KRIVIČNO PRAVO

<https://doi.org/10.7251/CEST1524032J>

UDK 343.541:176.8–053.2

**KRIVIČNOPRAVNA ZAŠTITA MALOLETNIKA OD
PORNOGRAFIJE¹****prof. dr Dragan Jovašević**

redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu, Republika Srbija, jovas@prafak.ni.ac.rs
<https://orcid.org/0000-0003-1136-5980>

Apstrakt: U savremenom krivičnom pravu se posebna pažnja posvećuje zaštiti dece i maloletnih lica od različitih oblika zloupotrebe, posebno u oblasti polne slobode. Tako su u pojedinim zakonodavstvima krivična dela kojima se štiti polna sloboda dece i maloletnika sistematizovana u posebnoj grupi, dok su u najvećem broju zakonodavstava takva krivična dela propisana na istom mestu, u istoj grupi sa ostalim krivičnim delima koja su upravljena na zaštitu polne slobode punoletnih lica ili pak lica sa specifičnim svojstvima kao što su: nemoćna lica, krvni srodnici i sl. Pored ostalih krivičnih dela protiv polne slobode, u Republici Srbiji kao specifičan oblik polnog iskorišćavanja maloletnika javlja se krivično delo kojim se propisuje krivična odgovornost i kažnjivost za pravljenje, posedovanje ili prikazivanje pornografskog materijala sa maloletnicima. Upravo o pojmu, elementima, sadržini, karakteristikama i oblicima ispoljavanja krivičnog dela »dečje pornografije« u pravu Republike Srbije govori ovaj rad.

Ključne reči: pornografija, maloletnik, krivično delo, odgovornost, kazna, Srbija

1. UVOD

Krivični zakonik² Republike Srbije u glavi osamnaest pod nazivom: “Krivična dela protiv polne slobode” u sistemu krivičnih dela predviđa specifično krivično delo: “Prikazivanje, pribavljanje i posedovanje pornografskog materijala i iskorišćavanje maloletnog lica za pornografiju” (član 185.KZ). Na ovaj način se, s jedne strane, štiti polna sloboda maloletnika, a s druge strane, štiti se polni moral. Zapravo, zakonodavac za krivična dela protiv polne slobode kao objekat zaštite određuje u vidu polne slobode, odnosno slobode odlučivanja čoveka u sferi polnih odnosa, u pogledu stupanja u polne odnose ili na drugi način zadovoljenju polnog nagona.

Prema ranijem zakonskom rešenju (u primeni do 1.januara 2006.godine) ova krivična dela su nazivana „dela protiv dostojanstva ličnosti i polnog morala“. Napadom na polnu slobodu putem njihovog izvršenja, povređuju se ili ugrožavaju polni moral i polna čast koja čini bitnu komponentu ljudskog dostojanstva. Polna

¹ Rad je nastao kao rezultat istraživanja na projektu koji finansira Pravni fakultet u Nišu pod nazivom: „Odgovornost u pravnom i društvenom kontekstu“ u periodu 2021-2025.godine.

² Službeni glasnik Republike Srbije br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019.

sloboda znači slobodu odlučivanja lica da li će, kada, gde, kako, na koji način i s kim stupiti u polne odnose.

Najveći broj ovih krivičnih dela usmeren je na vršenje obljube ili sa njom izjednačenog čina upotrebom sile, pretnje, korišćenjem nemoći, stanja podređenosti, zavisnosti ili nezrelosti. Ova se dela nazivaju “seksualni kriminalitet”. Druga je karakteristika ovih krivičnih dela da se ovi kontakti ostvaruju bez pristanka žrtve, bilo uz njeno aktivno protivljenje i pružanje otpora ili bez njega. No, u praksi se sve češće javljaju slučajevi seksualnih delikata koji su olakšani primenom lekova i drugih supstanci sa ciljem slamanja otpora žrtve – slučajevi *date rape*. Cilj propisivanja ovih krivičnih dela je dvojake prirode: a) da se obezbedi sloboda opredeljenja čoveka u pogledu stupanja u polne odnose, pri izboru partnera i ostalih uslova saglasno svojim osećanjima i b) da se očuvaju prirodni i zdravi polni odnosi između lica različitog pola u skladu sa shvatanjima i osećanjima koja čine javni moral.

Polazeći od činjenice da je polni život najintimniji deo čovekove ličnosti, gde je on i najosetljiviji na spoljna zadiranja, u teoriji se razmatra pitanje da li i u kojoj meri društvo treba da se meša u ovu ličnu sferu krivičnopравnim normama. Ovo pitanje je opravdano kada se zna da se sfera polnog života teško može regulisati pravnim normama, a da se pri tome nepotrebno ne zadire u intimnu stranu čovekove ličnosti, koja teži da se ponaša slobodno u skladu sa svojim biološkim potrebama, osećanjima i shvatanjima. U pravnoj teoriji se kao sporno ističe da li krivično pravo treba da interveniše u slučajevima kada se zadovoljavanje polnog nagona ostvaruje dobrovoljno uz uzajamnu saglasnost partnera samo zato što se time vređa polni moral koji je inače ambivalentan, promenljiv i relativan. Zato postoje velike razlike u zakonskim rešenjima pojedinih država u pogledu broja i vrsta inkriminacija kojima se štiti polni moral, pa čak postoji tendencija u pravcu smanjenja broja i vrste ovih krivičnih dela.

Maloletnici i deca su posebno zaštićeni u pogledu polne slobode, kao i u pogledu polnog iskorišćavanja od punoletnih lica. Kažnjiva je svaka (pa i dobrovoljna) obljuba ili sa njom izjednačeni čin sa detetom (licem koje nije navršilo četrnaest godina). Neka krivična dela dobijaju kvalifikovani oblik ako su izvršena prema maloletnim licima. Kod obljube sa detetom (član 180. KZ) zakon predviđa poseban osnov koji isključuje postojanje krivičnog dela (odnosno učinilac se neće kazniti) ako između učinioca i deteta ne postoji značajnija razlika u njihovoj duševnoj i telesnoj zrelosti. Da li postoji ova razlika, da li je ona značajnija ili ne, predstavlja faktičko pitanje koje sud rešava u konkretnom slučaju imajući u vidu sve objektivne i subjektivne okolnosti učinjenog dela i ličnosti pasivnog i aktivnog subjekta.

2. “DEČJA PORNOGRAFIJA” I MEĐUNARODNI STANDARDI

U međunarodnom krivičnom pravu su sa početkom trećeg milenijuma uspostavljeni međunarodni standardi koji imaju za cilj da se na jedinstvenim osnovama uspostavi sistem krivične odgovornosti, odnosno kažnjivosti za krivična dela “dečje pornografije”. U tom smislu su od značaja dva evropska regionalna dokumenta. To su:

- a) Konvencija o visokotehnoškom kriminalu³ i
b) Konvencija Saveta Evrope o zaštiti dece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja⁴.

Konvencija o visokotehnoškom kriminalu (Budimpešta, 2001.) u odeljku trećem pod nazivom: "Krivična dela u vezi sa sadržajem" (član 9.) predviđa krivično delo: "Krivično delo u vezi sa dečijom pornografijom". Prema ovom rešenju „dečija pornografija” (stav 2.) obuhvata pornografski materijal koji vizuelno prikazuje: a) maloletnika koji učestvuje u eksplicitno seksualnoj radnji, b) lice koje izgleda kao maloletnik, koje učestvuje u eksplicitno seksualnoj radnji i c) realistične slike, koje predstavljaju maloletnika koji učestvuje u eksplicitno seksualnoj radnji. Kao „maloletnik” smatra lice koje je mlađe od osamnaest godina, s tim što pojedine države mogu da postave nižu starosnu granicu, koja nije manja od šesnaest godina.

“Krivično delo u vezi sa dečjom pornografijom” (član 9.) predstavlja namerno (umišljajno) protivpravno preduzimanje sledećih, alternativno propisanih delatnosti kao što su: a) proizvodnja (stvaranje, sačinjavanje, pravljenje u bilo kom obliku, na bilo koji način, oblik ili obim) dečije pornografije, u svrhu, sa ciljem njene distribucije preko računarskog sistema, bez obzira da li je ovako određena svrha (cilj, namera) u konkretnoj situaciji zaista i ostvarena, b) nuđenje (pokušaj) ili činjenje dostupnim dečije pornografije drugom licu ili licima preko računarskog sistema (bilo koja delatnost omogućavanja, olakšavanja, stvaranja uslova ili pretpostavki, individualno određenom broju lica da dođu u posed ili do saznanja sa sadržinom ovakvog materijala, c) distribucija (činjenje pristupačnim, dostupnim individualno nedređenom broju lica) ili prenošenje dečije pornografije preko računarskog sistema, d) nabavljanje dečije pornografije preko računarskog sistema, za sebe ili za drugo lice (gde je inkriminisana pripremna radnja dolaženja u posed, u državinu, sticanja na bilo koji način ovakvog materijala) i e) posedovanje (neposredna ili posredna državinska, fizička, faktička vlast nad materijalom, držanje) dečije pornografije u računarskom sistemu ili na medijumima za čuvanje računarskih podataka.

Pored navedenog međunarodnog dokumenta, pojam dečje pornografije određuje takođe i Konvencija Saveta Evrope o zaštiti dece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja (Lansarot, 2007.). Ovaj evropski regionalni međunarodni dokumenat pod "dečjom pornografijom" (član 20, stav 2.) podrazumeva svaki materijal koji vizuelno prikazuje dete koje se bavi stvarnim ili simuliranim seksualnim eksplicitnim ponašanjem, i svako prikazivanje polnih organa deteta u prvenstveno seksualne svrhe. Takođe, pojam pornografski materijal može da se sastoji isključivo od simuliranih predstava ili realističnih slika nepostojećeg deteta, kada su te slike proizvedene uz njihov pristanak i predmet su posedovanja isključivo za sopstvenu privatnu upotrebu.

Ovaj međunarodni dokumenat predviđa krivično delo ove vrste, prirode ili karaktera pod nazivom: "Krivično delo u vezi sa dečjom pornografijom" (član 20.).

³ Službeni glasnik Republike Srbije – Međunarodni ugovori br. 19/2009.

⁴ Službeni glasnik Republike Srbije – Međunarodni ugovori br. 1/2010.

Ovo se krivično delo sastoji u umišljajnom (namernom) preduzimanju sledećih delatnosti koje su alternativno predviđene kao: a) proizvodnja dečje pornografije, b) nuđenje ili stavljanje na raspolaganje dečje pornografije, c) distribuiranje ili prenos dečje pornografije, d) pribavljanje dečje pornografije za sebe ili za neku drugu osobu, e) posedovanje dečje pornografije i f) svesno pribavljanje mogućnosti pristupa pomoću informacione ili komunikacione tehnologije, dečjoj pornografiji.

Na temelju navedenih međunarodnih standarda brojna evropska krivična zakonodavstva propisuju različita krivična dela kojima se uspostavlja krivična odgovornost i kažnjivost za pravljenje, posedovanje ili korišćenje pornografskog materijala sa maloletnicima ili prema maloletnicima. Slična je situacija i u Republici Srbiji.

3. “DEČJA PORNOGRAFIJA” U KRIVIČNOM PRAVU SRBIJE

Krivični zakonik Republike Srbije (glava osamnaest, grupa krivična dela protiv polne slobode) predviđa krivično delo pod nazivom: “Prikazivanje, pribavljanje i posedovanje pornografskog materijala i iskorišćavanje maloletnog lica za pornografiju” (član 185. KZ). Cilj je ove inkriminacije da se na ovaj način sprečava širenje i dostupnost dečje pornografije korišćenjem novih tehnologija, npr. internetom (Stojanović, Delić, 2013:92-93).

Radi se o krivičnom delu koje je upravljeno na: a) polnu slobodu maloletnika (lica uzrasta do nenavršenih osamnaest godina) i b) na polni moral. Naime, ovde se kao objekat zaštite dela javlja polni moral ili “društveni moral u sferi polnih odnosa” (Lazarević, Vučković, Vučković, 2004:536). Ocena da li se pornografskim predmetima vređa polni moral izvodi se iz načina na koji su ovi predmeti tretirani, kao i opšteg shvatanja da li je takav način u skladu sa moralnim shvatanjima određenog društva u određenom vremenu.

Kao objekat napada ovog dela javlja se pornografski materijal: tekstovi, slike, audio-vizuelni ili drugi predmeti pornografske sadržine ili pornografska predstava. Kao predmet “dečje pornografije” ovog dela (stav 6.) predstavljaju predmeti pornografske sadržine koji su nastali iskorišćavanjem maloletnog lica (dečija pornografija). To je svaki materijal koji vizuelno prikazuje maloletno lice koje se bavi stvarnim ili simuliranim seksualno eksplicitnim ponašanjem, kao i svako prikazivanje polnih organa deteta u seksualne svrhe.

Inače, u pravnoj teoriji se na različite načine određuje pojam i sadržina pornografskih spisa, predmeta ili materijala (Jovašević, 2002:425).

Kao pornografski predmeti smatraju predmeti u kojima se seksualni odnosi prikazuju ili obrađuju prevashodno u cilju izazivanja ili potenciranja seksualnih nagona kod drugih lica, što se naročito izražava u načinu prikazivanja, potenciranju nekih detalja ili zadiranja u najintimnije sfere seksualnog života. Ono što ima umetničku vredost ne smatra se pornografskim predmetom (Čejović, Miladinović, 1995:154).

Na sličan način pojam pornografskih spisa obuhvata materijale koji su tendenciozno upravljani na izazivanje seksualnih predstava i osećanja i kojima se

teško vređa moral. S druge strane, književna i umetnička dela koja imaju za tendenciju izobličavanje polnog nemorala i formiranje zdravih odnosa i shvatanja u ovoj oblasti se ne smatraju materijalom pornografske sadržine iako izolovano posmatrano izvesni delovi ovih dela mogu biti nemoralne prirode (Radovanović, Dorđević, 1977:168).

Pornografski spisi su, dakle, materijali koji su tendenciozno upravljani na izazivanje seksualnih predstava i osećaja i kojima se teško vređa moral. S druge strane, književna i umetnička dela koja imaju za tendenciju izobličavanje polnog nemorala i formiranje zdravih odnosa i shvatanja u ovoj oblasti se ne smatraju materijalom pornografske sadržine, iako izolovano posmatrano njihovi izvesni delovi mogu biti nemoralne prirode (Turković, 2013:223-224).

Naime, pornografski predmeti eksplicitno prikazuju seksualni akt ili seksualne organe koji nema edukativne, naučne, umetničke i slične ciljeve, već im je cilj podsticanje seksualnog nagona. Pornografska predstava se odnosi na *live show* i *peep show* (Stojanović, 2002:300).

Dečja pornografija se može odrediti kao oblik seksualnog zlostavljanja dece i maloletnika koja poslednjih godina uz upotrebu elektronskih sredstava dobija na težini, odnosno opasnosti. To je seksualno eksplicitna reprodukcija detetovog imidža uključujući izrazito seksualne fotografije, negative, slajdove, magazine, filmove, video trake i kompakt diskove. Razlikuje se: a) meka pornografija – koja podrazumeva materijale koji nisu seksualno eksplicitni, ali uključuju obnažene i zavodničke prikaze dece i b) tvrda pornografija – koja se odnosi na prikaze dece koji su uključeni u seksualne aktivnosti (Babić, Marković, 2007:132).

Dalje, pornografski materijal predstavljaju sadržaji koji su registrovani savremenim sredstvima iz polne sfere, a koji su namenjeni na podsticanje polnog nagona (Pavišić, Grozdanić, Veić, 2007:512).

3.1. Pojam i elementi krivičnog dela

Krivično delo: “Prikazivanje, pribavljanje i posedovanje pornografskog materijala i iskorišćavanje maloletnog lica za pornografiju” (član 185. KZ) sastoji se u prodaji, prikazivanju ili u javnom izlaganju ili činjenju dostupnim na drugi način maloletniku tekstova, slika, audio-vizuelnih ili drugih predmeta pornografske sadržine ili u prikazivanju maloletniku pornografske predstave. Kao objekat napada dela javljaju se: a) tekstovi, slike, audio-vizuelni ili drugi predmeti pornografske sadržine ili b) pornografska predstava (Đorđević, 2011:74-76).

Radnju izvršenja dela čini više zakonom alternativno propisanih delatnosti koje se se razlikuju prema sadržini zavisno od vrste objekta napada (Selinšek, 2007:386-387). Tako se u odnosu na predmete pornografske sadržine kao radnja izvršenja javljaju sledeće delatnosti kao što su: a) prodaja – teretno raspolaganje ili ustupanje zamenom za domaći ili inostrani novac, b) prikazivanje – saopštavanje, emitovanje, neposredno ili posredno, c) javno izlaganje – omogućavanje saznanja sadržine individualno neodređenom broju ljudi ili d) činjenje dostupnim na drugi način – raspačavanje, rasturanje, činjenje dostupnim individualno neodređenom

broju ljudi (Stojanović, Delić, 2013:92-93). Bitno je da se preduzetom radnjom izvršenja u bilo kom vidu ispoljavanja preduzima: a) prema maloletniku i b) u odnosu na određeni objekat napada - tekstove, slike, audio-vizuelne ili druge predmete pornografske sadržine.

Drugi vid ispoljavanja osnovnog oblika krivičnog dela se preduzima u odnosu na pornografsku predstavu. Radnju izvršenja dela ovde predstavlja prikazivanje – saopštavanje, prezentacija, “obnarodovanje”, iznošenje pornografske predstave, neposredno ili posredno - putem tehničkih sredstava: televizije, internet i sl. Bitno je da se na ovaj način sadržaj pornografske predstave čini dostupnim i razumljivim maloletniku, jednom ili više njih, bez obzira da li su oni u potpunosti shvatili njen “pornografski” – difamni, nemoralni sadržaj.

U pogledu krivice potreban je umišljaj koji obuhvata svest učinioca: a) o svojstvu pasivnog subjekta – maloletniku i b) o svojstvu objekta napada – pornografskom materijalu. Izvršilac ovog dela može biti svako lice.

Za osnovno delo je alternativno propisana novčana kazna ili kazna zatvora do šest meseci. Uz kaznu se učiniocu dela obavezno izriče “stvarna” mera bezbednosti – oduzimanje predmeta pornografske sadržine: tekstova slika, audio-vizuelnih ili drugih predmeta pornografske sadržine.

3.2. Ostali oblici krivičnog dela

Krivično delo: “Prikazivanje, pribavljanje i posedovanje pornografskog materijala i iskorišćavanje maloletnog lica za pornografiju” (član 185. KZ), pored osnovnog oblika ispoljavanja, ima takođe i tri teža, kvalifikovana oblika (za koja je zaprećena teža kazna), odnosno jedan lakši, privilegovani oblik ispoljavanja.

Prvi teži oblik dela (stav 2.) se sastoji u iskorišćavanju maloletnika za proizvodnju slika, audio-vizuelnih ili drugih predmeta pornografske sadržine ili za pornografsku predstavu (Turković, 2013:223). Ovde je kažnjivo korišćenje, upotreba maloletnika (lica uzrasta do osamnaest godina što mora biti poznato učiniocu dela) za proizvodnju – stvaranje, pravljenje pornografskog materijala – slika, audio-vizuelnih ili drugih predmeta pornografske sadržine ili za pornografsku predstavu (Đorđević, Kolarić, 2020:86-87). Bitno je da se radi o do tada nepostojećem materiju ili pak o materijalu “obične” sadržine koji se prepravlja, preinačuje tako da dobije karakter i vrednost “pornografskog materijala”. Za ovo je delo propisana kazna zatvora u trajanju od šest meseci do pet godina.

Najteži oblik dela (stav 3.), za koji je propisana kazna zatvora u trajanju od (šest meseci – za osnovni oblik, odnosno od jedne godine (za prvi teži oblik), do osam godina, postoji ako je radnja izvršenja osnovnog ili prvog kvalifikovanog oblika ispoljava nja dela, preduzeta prema određenom licu – gde, dakle, svojstvo pasivnog subjekta predstavlja kvalifikatornu okolnost. Delo u ovom obliku ispoljavanja se preduzima prema detetu – licu uzrasta do nenavršenih četrnaest godina (Selinšek, 2007:386-387).

Poslednji treći teži oblik ispoljavanja krivičnog dela (član 185, stav 4. KZ) se sastoji u pribavljanju za sebe ili za drugoga, posedovanju, prodaji, prikazivanju,

javnom izlaganju ili činjenju dostupnik elektronski ili na drugi način slika, audio-vizuelnih ili drugih predmeta pornografske sadržine koji su nastali iskorišćavanjem maloletnog lica (Jovašević, 2002:425). Ovde se radi o dvoaktnom krivičnom delu kod koga učinilac prvo (u prvoj fazi) iskorišćava, koristi maloletno lice za stvaranje, izradu, pravljenje pornografskog materijala i potom, u drugoj fazi, u odnosu na ovako sačinjen pornografski materijal - pribavlja za sebe ili za drugoga, poseduje, prodaje, prikazuje, javno izlaže ili čini dostupnim elektronski ili na drugi način. Za ovo delo je propisana kazna zatvora u trajanju od tri meseca do tri godine.

Lakši (privilegovani) oblik ispoljavanja dela (stav 5.), za koji je propisana blaža kazna – alternativno novčana kazna ili kazna zatvora u trajanju do šest meseci (Đorđević, 2011:76). Ovo se delo sastoji u svesnom pristupanju (uključenju, ulasku) pomoću sredstava informacionih tehnologija slikama, audio-vizuelnim ili drugim predmetima pornografske sadržine nastalim iskorišćavanjem maloletnog lica (Babić, Marković, 2007:132).

Dakle, ovde se krivično delo ne sastoji u stvaranju, proizvodnji pornografskog materijala ili pornografske predstave, već upravo u pristupanju, saznavanju ovakvog pornografskog materijala na specifičan način – pomoću (putem, posrednom ili uz pomoć) sredstava informacionih tehnologija bilo koje vrste, prirode, karaktera ili oblika.

4. PRIMENA POSEBNIH MERA PREMA UČINIOCIMA KRIVIČNIH DELA

Za analizirana krivična dela “dečje pornografije” u krivičnopravnom sistemu Republike Srbije su propisane dve vrste krivičnih sankcija. To su:

a) kazne: novčana kazna i kazna zatvora u različitom trajanju zavisno od toga da li se radi o osnovnom ili težem obliku ispoljavanja, odnosno o kažnjivim pripremim radnjama i

b) mera bezbednosti oduzimanja predmeta (pornografskog materijala) čija je primena obavezna.

Pored krivičnih sankcija prema učiniocu ovog krivičnog dela se primenjuju specifične “prinudne” krivičnopravne mere (koje nemaju karakter krivične sankcije, ali oduzimaju ili ograničavaju osuđenom licu Ustavom priznata prava i slobode za određeno vreme čija je primena obavezna). Primena ovih posebnih mera zasniva se na Zakonu o posebnim merama za sprečavanje vršenja krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnim licima⁵. Ovaj Zakon predviđa posebna pravila o (član 6.): a) kažnjavanju učinilaca krivičnog dela, b) pravnim posledicama osude, c) primeni posebnih mera i d) posebnoj evidenciji za lica koja su osuđena, između ostalih, za krivično delo “prikazivanje, pribavljanje i posedovanje pornografskog materijala i iskorišćavanje maloletnog lica za pornografiju” i za “iskorišćavanje računarske mreže ili komunikacije drugim tehničkim sredstvima za izvršenje krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnom licu”⁶. Naime, prema učiniocima ovih krivičnih dela (član

⁵ Službeni glasnik Republike Srbije, br. 32/2013.

⁶ Zakon o posebnim merama za sprečavanje vršenja krivičnih dela protiv polne slobode

5) isključeno je: a) ublažavanje kazne, b) davanje uslovnog otpusta i c) nastupanje zastarelosti krivičnog gonjenja i kažnjavanja.

Prema osuđenim licima za krivična dela u vezi sa “dečjom pornografijom” nastupaju pravne posledice osude⁷ koje se sastoje u: 1) prestanku, odnosno gubitku određenih prava: a) prestanak vršenja javne funkcije i b) prestanak radnog odnosa, odnosno prestanak vršenja poziva ili zanimanja koje se odnosi na rad sa maloletnim licima i 2) zabrani sticanja određenih prava: a) zabrana sticanja javnih funkcija i b) zabrana zasnivanja radnog odnosa, odnosno obavljanja poziva ili zanimanja koje se odnosi na rad sa maloletnim licima, a koje mogu da traju dvadeset godina pri čemu se vreme provedeno na izdržavanju kazne ne uračunava u vreme trajanja pravne posledice osude. Pravnosnažna presuda se obavezno dostavlja i poslodavcu osuđenog lica.

No, prema učiniocima krivičnih dela “dečje pornografije” Zakon propisuje i posebne mere (čl. 7–12). Po svojoj sadržini, dejstvu, uslovima primene i trajanju ove mere ne predstavljaju krivične sankcije, njih ne izriče sud u krivičnom postupku, one nastupaju automatski po sili zakona, imaju isključivo specijalno-preventivni karakter. Ove posebne mere se sprovode posle izdržane kazne zatvora i mogu trajati najduže dvadeset godina. Posle isteka svake četiri godine od početka primene posebnih mera sud koji je doneo prvostepenu presudu po službenoj dužnosti odlučuje o potrebi njihovog daljeg sprovođenja.

Zakon o posebnim merama za sprečavanje vršenja krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnim licima predviđa sledeće posebne mere: 1) obavezno javljanje nadležnom organu policije i Uprave za izvršenje krivičnih sankcija (član 8) se sastoji u dužnosti učinioca krivičnog dela protiv polne slobode prema maloletniku da se lično javi organizacionoj jedinici policije u mestu njegovog prebivališta i organizacionoj jedinici Uprave za izvršenje krivičnih sankcija koja je nadležna za tretman i alternativne sankcije i to svakog meseca, a najkasnije do 15 dana u mesecu, 2) zabrana posećivanja mesta na kojima se okupljaju maloletna lica (vrtići, škole i sl.) (član 9.) se sastoji u dužnosti učinioca krivičnog dela protiv polne slobode prema maloletniku da se uzdržava od posećivanja mesta na kojima se okupljaju maloletna lica kao što su školske zgrade, školska dvorišta, vrtići, igrališta, dečje manifestacije i sl., 3) obavezno posećivanje profesionalnih savetovaništa i ustanova (član 10.) se sastoji u dužnosti učinioca krivičnog dela protiv polne slobode prema maloletniku da posećuje profesionalna savetovaništa i ustanove prema programu koje mu odredi organizaciona jedinica

prema maloletnim licima može se primenjivati na krivična dela propisana tim zakonom, pa i na krivično delo koje je izvršeno pre njegovog stupanja na snagu. To znači da se zahtev za puštanje na uslovni otpust ne može odbaciti, već je sud dužan da o istom sam odluči shodno tome da li su ispunjeni zakonski uslovi ili ne (pravno shvatanje Krivičnog odeljenja Vrhovnog kasacionog suda zauzeto na sednici održanoj 24. marta 2014. godine).

⁷ D. Jovašević, „Posebne krivičnoppravne mere u pravu Republike Srbije“, Zbornik radova, *Krivično zakonodavstvo – de lege lata i de lege ferenda*, Prijedor, 2015. godine, str. 241–258.

Uprave za izvršenje krivičnih sankcija nadležna za tretman i alternativne sankcije, 4) obavezno obaveštavanje o promeni prebivališta, boravišta ili radnog mesta (član 11.) se sastoji u dužnosti učinioca krivičnog dela protiv polne slobode prema maloletniku da u roku od tri dana od dana promene lično obavesti nadležnu organizacionu jedinicu policije i organizacionu jedinicu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija nadležnu za tretman i alternativne sankcije o promeni prebivališta, boravišta ili radnog mesta i 5) obavezno obaveštavanje o putovanju u inostranstvo (član 12.) se sastoji u dužnosti učinioca krivičnog dela protiv polne slobode prema maloletniku da se najkasnije tri dana pre putovanja u inostranstvo lično javi nadležnoj organizacionoj jedinici policije, te da pruži podatke o državi u koju putuje, kao i o mestu i dužini boravka u inostranstvu.

5. ZAKLJUČAK

U strukturi klasičnog, konvencionalnog, opšteg kriminaliteta posebnu pažnju, kako stručne, tako i opšte javnosti, pored krivičnih dela protiv života i telesnog integriteta (krvni delikti), izazivaju krivična dela protiv polne slobode (seksualni delikti). Ovo tim pre kada se radi o različitim oblicima napada, povrede ili ugrožavanja polne slobode ili polnog integriteta dece i maloletnih lica. Specifičan oblik ispoljavanja ovih krivičnih dela se odnosi na ponografski material kada se u teoriji govori o “dečjoj pornografiji”, te potrebi suzbijanja ili sprečavanja ovih protivpravnih delatnosti. U osnovi organizovanih državnih napora u tom cilju u Evropi, pa tako i u Republici Srbiji nalaze se dve konvencije Saveta Evrope. To su: a) Konvencija o visokotehnološkom kriminalu i b) Konvencija Saveta Evrope o zaštiti dece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja.

Na temelju navedenih međunarodnih dokumenata u krivičnom zakonodavstvu Republike Srbije je propisano posebno krivično delo sa ciljem suzbijanja “dečje pornografije”. To je delo: “Prikazivanje, pribavljanje i posedovanje pornografskog materijala i iskorišćavanje maloletnog lica za pornografiju” (član 185. KZ). Ono se, u osnovnom obliku (za koji je alternativno propisana novčana kazna ili kazna zatvora), sastoji se u prodaji, prikazivanju ili u javnom izlaganju ili činjenju dostupnim na drugi način maloletniku tekstova, slika, audio-vizuelnih ili drugih predmeta pornografske sadržine ili u prikazivanju maloletniku pornografske predstave. Kao objekat napada dela javljaju se: a) tekstovi, slike, audio-vizuelni ili drugi predmeti pornografske sadržine ili b) pornografska predstava.

Pored osnovnog oblika dela, ono se javlja u još tri teža, kvalifikovana oblika ispoljavanja, te jedan lakši oblik dela. No, pored propisane kazne se učiniocima ovih dela obavezno izriče mera bezbednosti oduzimanja predmeta – predmeta pornografske sadržine. Konačno, uz kaznu se takođe prema učiniocima primenjuju “posebne” mere izrazito specijalno-preventivnog karaktera (koje nemaju karakter krivične sankcije) koje su propisane posebnim Zakonom o posebnim merama za sprečavanje vršenja krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnim licima iz 2013.godine.

Literatura

- Babić, M., Marković, I. (2007) *Krivično pravo, Posebni dio*. Banja Luka:Pravni fakultet.
- Čejović, B., Miladinović, Vidoje. (1995) *Krivično pravo. Posebni deo*. Niš:SKC.
- Đorđević, Đ. (2011) *Krivično pravo, Posebni deo*. Beograd:Kriminalističko policijska akademija.
- Đorđević, Đ., Kolaric, D. (2020) *Krivično pravo, Posebni deo*. Beograd:Kriminalističko policijski univerzitet.
- Jovašević, D. (2002) *Komentar Krivičnog zakona SR Jugoslavije*. Beograd:Službeni glasnik.
- Lazarević, Lj., Vučković, B., Vučković, V. (2004) *Komentar Krivičnog zakonika Crne Gore*. Cetinje:Obod.
- Pavišić, B., Grozdanić, V., Veić, P. (2007) *Komentar Kaznenog zakona*. Zagreb:Narodne novine.
- Radovanović, M., Đorđević, M. (1977) *Krivično pravo, Posebni deo*. Beograd:Savremena administracija.
- Selinšek, Lj. (2007) *Kazensko pravo, Splošni del in osnove posebnega dela*. Ljubljana:GV Založba.
- Stojanović, Z. (2002) *Komentar Krivičnog zakona SR Jugoslavije*. Beograd:Službeni list.
- Stojanović, Z., Delić, N. (2013) *Krivično pravo, Posebni deo*, Beograd:Pravna knjiga.
- Turković, K., et al. (2013) *Komentar Kaznenog zakona*. Zagreb:Narodne novine.

Službena glasila

- Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019.
- Službeni glasnik Republike Srbije – Međunarodni ugovori* br. 19/2009.
- Službeni glasnik Republike Srbije – Međunarodni ugovori* br. 1/2010.
- Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 32/2013.

CRIMINAL PROTECTION OF MINORS AGAINST PORNOGRAPHY

Dragan Jovašević PhD

Full professor, Faculty of law, University of Niš

Abstract: *In modern criminal law, special attention is paid to the protection of children and minors from various forms of abuse, especially in the area of sexual freedom. Thus, in certain legislations, criminal offenses that protect the sexual freedom of children and minors are systematized in a separate group, while in the largest number of legislations, such criminal offenses are prescribed in the same place, in the same group with other criminal offenses that are aimed at protecting the sexual freedom of adults. or persons with specific characteristics such as: infirm persons, blood relatives, etc. In addition to other criminal acts against sexual freedom, in the Republic of Serbia, as a specific form of sexual exploitation of minors, there is a criminal offense that prescribes criminal liability and punishment for creating, possessing or showing pornographic material with minors. This work is about the concept, elements, content, characteristics and forms of manifestation of the criminal offense of "child pornography" in the law of the Republic of Serbia.*

Keywords: *pornography, minor, criminal offense, responsibility, punishment, Serbia*